

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ
ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ**

На правах рукопису

**КУРСОВА РОБОТА
на тему:
Стадії цивільного процесу**

Керівник

кандидат юридичних наук

Паславська О. Я.

Виконав студент групи ПР-33

Тодоренко М.

ТЕРНОПІЛЬ – 2016

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ПОНЯТТЯ ТА ЗНАЧЕННЯ СТАДІЇ СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ ЦИВІЛЬНИХ СПРАВ.....	5
РОЗДІЛ 2 ЕТАПИ СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ СПРАВ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ.....	10
2.1 Підготовча частина судового засідання.....	10
2.2 Розгляд справи по суті.....	14
2.3 Судові дебати.....	18
2.4 Ухвалення та проголошення рішення суду.....	20
РОЗДІЛ 3 УСКЛАДНЕННЯ У ПРОЦЕСІ СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ.....	23
РОЗДІЛ 4 ФІКСУВАННЯ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУ.....	32
ВИСНОВКИ.....	36
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	38

ВСТУП

Актуальність теми: Українська держава, яка чітко визначила свій проєвропейський напрямок розвитку, повинна забезпечити відповідність національної правової системи стандартам європейської спільноти. З огляду на це одним з пріоритетних напрямків стратегічного розвитку України стало створення ефективного механізму судового захисту прав та свобод людини і громадянина, який би функціонував на засадах законності, змагальності, доступності та оперативності.

Стадія судового розгляду є головною стадією цивільного судочинства. В ній найбільш повно реалізуються завдання і принципи цивільного процесуального права, що стоять перед судом.

Цивільне процесуальне законодавство закріплює чіткий порядок розгляду та вирішення цивільних справ, який визначає послідовність вчинення та зміст процесуальних дій суду та інших учасників процесу, процесуальні гарантії захисту процесуальних прав та виконання процесуальних обов'язків останніх; відображає дію більшості принципів цивільного процесуального права (диспозитивності, змагальності, безпосередності, усності та ін. В ході судового розгляду на основі усестороннього та повного дослідження доказів наданих сторонами, встановлюються фактичні обставини справи та приймається рішення по суті справи.

Дослідження судового процесу, як основної стадії в цивільному провадженні завжди приділялась значна увага. Зокрема, їй присвячені наукові роботи Г. А. Жиліна, Г. О. Світличної, С. А. Ташназарова, В. Ф. Ковіна, монографії В. К. Пучинського, П. В. Логінова, а також наукові праці Л. Є. Гузь, С. В. Бирдіна, М. І. Штефан, М. К. Треушніков та інших.

Метою курсової роботи є детальний аналіз стадії цивільного процесу - судового розгляду.

Для досягнення мети роботи потрібно вирішити такі завдання:

- дати визначення поняття «судовий розгляд»;

- охарактеризувати ознаки даної стадії та її учасників;
- розкрити значення кожної із складових частин стадії судового розгляду;
- проаналізувати ускладнення, які виникають у процесі судового розгляду;
- розглянути способи фіксування цивільного процесу.

Об'єктом дослідження є стадійність цивільного процесу.

Предметом дослідження слід вважати процесуальну діяльність суду та інших учасників цивільного судочинства на стадії судового процесу розгляду цивільної справи.

Практичне значення результатів дослідження полягає в тому, що роботу можна використати в подальших наукових пошуках вдосконалення чинного законодавства.

При написанні роботи були використані чинні нормативно-правові акти, навчальна та наукова література, а також періодичні видання, що розкривають зміст даної теми.

Курсова робота складається із вступу, трьох розділів, висновку та списку використаних джерел. Робота розміщена на 39 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ПОНЯТТЯ ТА ЗНАЧЕННЯ СТАДІЇ СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ ЦИВІЛЬНИХ СПРАВ

Судовий розгляд може одночасно розглядатися як інститут цивільного процесуального права і як стадія цивільного процесу.

Судовий розгляд як інститут цивільного процесуального права - це система норм, що регулюють відносини між судом, особами, які беруть участь у справі, та іншими учасниками процесу, діяльність суду, осіб, які беруть участь у справі, та інших учасників процесу, спрямована на розгляд та вирішення по суті цивільно-правового спору та справ наказного і окремого провадження [10, 272].

Стадія судового розгляду займає центральне місце серед інших стадій цивільного процесу, оскільки саме в цій стадії реалізуються загальні для всього цивільного судочинства завдання та цілі.

Розглянемо дефініції науковців щодо поняття судового розгляду як стадії цивільного процесу.

Є. О. Харитонов дає наступне визначення: «судовий розгляд як стадія судового розгляду - це система процесуальних дій суду та інших учасників процесу, спрямована на розгляд і вирішення по суті цивільно-правового спору» [10, 272].

М. М. Ясинок зазначає, що судовий розгляд цивільної справи - це стадія цивільного процесу, що включає сукупність процесуальних дій суду та інших учасників процесу щодо безпосереднього розгляду та вирішення цивільної справи. У зв'язку з цим виникає певна мовно-логічна невідповідність, оскільки стадія судового розгляду включає в себе власне розгляд справи (встановлення дійсних обставин справи за допомогою доказів) та її вирішення (винесення владного припису щодо спірних правовідносин).

М. М. Ясинок підкреслює, що розгляд судом цивільної справи відбувається в судовому засіданні. Тому при співвідношенні понять «судове засідання», «розгляд справи» та «судовий розгляд», розгляд та вирішення цивільної справи

визнається змістом стадії судового розгляду, а судове засідання - процесуальною формою [9, 360].

Значення стадії судового розгляду важко переоцінити, на що вказує й Пленум Верховного Суду України, який у п. 1 своєї постанови від 12.06.2009 р. № 2 «Про застосування норм цивільного процесуального законодавства при розгляді справ у суді першої інстанції» наголосив на тому, що суд першої інстанції повинен забезпечити їх справедливий, неупереджений та упродовж розумного, але не більш встановленого законом строку розгляд і вирішення з метою захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави [3].

Судовий розгляд є тією стадією процесу, в якій найбільш повно дістають вияв усі принципи цивільного судочинства, а саме: усність, безпосередність, гласність, незалежність суддів і підпорядкування їх тільки закону, рівність усіх учасників процесу перед законом, змагальність і диспозитивність тощо. Значення судового розгляду визначається змістом діяльності суду і виконуваних ним на цій стадії функцій. Саме в цій стадії процесу суд досліджує і оцінює докази, встановлює фактичні обставини справи, визначає права та обов'язки сторін і, як правило, ухвалює рішення іменем України [6, 154].

І. М. Зайцев завдання судового розгляду сформулював через позбавлення правовідносин між сторонами спору про право або усунення незрозумілості у правовому статусі суб'єктів, що матиме наслідком захист і охорону суб'єктивних прав фізичних та юридичних осіб.

Г. О. Жилін справедливо вказує на те, що завдання судового розгляду є тотожними завданням цивільного судочинства і визначає, що ними є правильний і своєчасний розгляд та вирішення справи з метою захисту прав, свобод і охоронюваних законом інтересів громадян та організацій, охорони державних та громадських інтересів, що, у свою чергу, дає можливість зміцнити законність та правопорядок, попередити правопорушення, сформулювати шанобливе ставлення до права і суду. Автор також зазначає про виконання виховної функції судового розгляду цивільної справи, але здебільшого такий вплив відбувається більшою

мірою на суб'єктів спірних правовідносин.

М. М. Ясинок підкреслює, що саме на стадії судового розгляду цивільної справи виконуються основні завдання цивільного процесу, реалізується функція правосуддя у цивільних справах, досліджуються та оцінюються докази, встановлюються фактичні обставини справи, остаточно визначаються коло суб'єктів спірних правовідносин та їхній права й обов'язки, на підставі всебічного, повного та об'єктивного дослідження й оцінки доказів встановлюються факти, які мають значення для справи, ухвалюється рішення по суті заявлених до суду вимог, найповніше реалізуються матеріально-правові (стосовно спору) та процесуальні (щодо розвитку процесу) повноваження суду, весь арсенал принципів цивільного процесу, зокрема ті, які притаманні лише для такої процесуальної форми, як судове засідання (усність, безпосередність, гласність та ін.) [9, 365-366].

Строки розгляду цивільних справ передбачені ст. 157 ЦПК, яка зазначає, що суд розглядає справи протягом розумного строку, але не більше 2 місяців з дня відкриття провадження у справі, а справи про поновлення на роботі, про стягнення аліментів - одного місяця [1].

Викладене свідчить, що «розумний строк», який за загальним правилом суд (суддя) визначає на свій розсуд, не може бути необмеженим. Пояснюється це тим, що для розгляду 2 категорій справ (про поновлення на роботі та про стягнення аліментів) законодавець встановив скорочений строк в один місяць, оскільки інакше може суттєво погіршитися матеріальне становище позивача. Лише у виняткових випадках за клопотанням однієї із сторін процесу і з урахуванням особливостей розгляду справи суд ухвалою може подовжити розгляд справи, але не більш як на 15 днів.

Більше того, наявність зазначеного вище оціночного поняття щодо періоду розгляду цивільної справи не звільняє суд від обов'язку дотримуватися «розумного строку» її вирішення, оскільки це може бути підставою для порушення права сторін на справедливий судовий розгляд, передбачений, зокрема, нормами ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних

свобод.

Більше того, суд (суддя) повинен належним чином виконувати завдання цивільного судочинства щодо своєчасного розгляду і вирішення цивільних справ (ст. 1 ЦПК України). створюючи умови для того, щоб судове провадження було швидким та ефективним [10, 273].

Судове засідання проводиться в спеціально обладнаному для цього приміщенні суду - залі судових засідань (ч. 3 ст. 158 ЦПК України). Проведення виїзних судових засідань законом не передбачено. Законом передбачена можливість участі у судовому засіданні у режимі відео-конференції, при якій учасник цивільного процесу перебуваючи в суді за місцем перебування, має можливість здійснювати свої процесуальні права та виконувати процесуальні обов'язку в суді за місцем розгляду цивільної справи [9, 366].

Враховуючи дію принципу одноособовості та колегіальності розгляду цивільних справ, у судах першої інстанції розгляд, як правило, проводиться судом у складі одного професійного судді (одноособово). Під час одноособового розгляду справи в суді першої інстанції головує суддя, який розглядає справу. У випадках, передбачених пп. 1, 3,4, 9, 10 ч. 2 ст. 234 ЦПК України (у справах про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, визнання фізичної особи недієздатною та поновлення цивільної дієздатності фізичної особи; визнання фізичної особи безвісно відсутньою чи оголошення її померлою; усиновлення; надання особі психіатричної допомоги в примусовому порядку; обов'язкову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу), справи розглядаються колегією у складі одного судді та двох народних засідателів, які при здійсненні правосуддя користуються усіма правами судді. При розгляді справи колегіально питання вирішуються більшістю голосів, при цьому головує голосує останнім [12, 178].

Головуючий наділений певними засобами впливу на учасників процесу. Зокрема, він керує ходом судового засідання; забезпечує додержання послідовності і порядку вчинення процесуальних дій з врахуванням конкретних обставин справи; здійснення учасниками цивільного процесу їх процесуальних

прав і виконання ними обов'язків, зокрема головуючий перш за все повинен роз'яснити учасникам процесу їх права та обов'язки; спрямовує судовий розгляд на забезпечення повного, всебічного та об'єктивного з'ясування обставин справи, усуваючи із судового розгляду все, що не має істотного значення для вирішення справи.

У разі виникнення заперечень у будь-кого з осіб, які беруть участь у справі, а також свідків, експертів, спеціалістів, перекладачів щодо дій головуючого ці заперечення заносяться до журналу судового засідання і про їх прийняття чи відхилення суд постановляє ухвалу.

Головуючий вживає необхідних заходів процесуального примусу для забезпечення в судовому засіданні належного порядку, розглядає скарги на дії чи бездіяльність судового розпорядника стосовно виконання покладених на нього обов'язків, про що постановляє ухвалу. Вчинення процесуальних дій судом чітко регламентовано ЦПК України [9, 367].

РОЗДІЛ 2

ЕТАПИ СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ СПРАВ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

2.1 Підготовча частина судового засідання

Стадія судового розгляду займає центральне місце серед інших стадій цивільного процесу, оскільки саме в цій стадії реалізуються загальні для всього цивільного судочинства завдання та цілі.

Судовий розгляд є тією стадією процесу, в якій найбільш повно дістають вияв усі принципи цивільного судочинства, а саме: усність, безпосередність, гласність, незалежність суддів і підпорядкування їх тільки закону, рівність усіх учасників процесу перед законом, змагальність і диспозитивність тощо. Значення судового розгляду визначається змістом діяльності суду і виконуваних ним на цій стадії функцій. Саме в цій стадії процесу суд досліджує і оцінює докази, встановлює фактичні обставини справи, визначає права та обов'язки сторін і, як правило, ухвалює рішення іменем України [6, 160].

Згідно із ст. 157 ЦПК України суд розглядає справи протягом розумного строку, але не більше двох місяців з дня відкриття провадження у справі, а справи про поновлення на роботі, про стягнення аліментів - не більше одного місяця [1].

Розгляд судом цивільної справи відбувається у судовому засіданні в призначені день і час у спеціально обладнаному для цього приміщенні суду - залі засідань. Про розгляд справи обов'язково повідомляються особи, які беруть участь у справі, однак особа має право заявити клопотання про розгляд справи за її відсутності. Справа розглядається, як правило, відкрито, в усній формі і при незмінному складі суду. У разі заміни одного із суддів під час судового розгляду справа розглядається спочатку. У судовому засіданні також можуть бути оголошені перерви, тривалість яких визначається відповідно до обставин розгляду справи, що їх спричинили.

Під час одноособового розгляду справи в суді першої інстанції головуєчим

є суддя, який розглядає справу. Він керує ходом судового засідання, забезпечує додержання послідовності і порядку вчинення процесуальних дій, здійснення учасниками цивільного процесу їх процесуальних прав і виконання ними обов'язків, спрямовує судовий розгляд на забезпечення повного, всебічного та об'єктивного з'ясування обставин справи, усуваючи із судового розгляду все, що не має істотного значення для вирішення справи. У разі виникнення заперечень у будь-кого з осіб, які беруть участь у справі, а також свідків, експертів, спеціалістів, перекладачів щодо дій головуючого ці заперечення заносяться до журналу судового засідання і про їх прийняття чи відхилення суд постановляє ухвалу (ч. 3 ст. 160 ЦПК України) [6, 161].

В підготовчій частині судового засідання суд вирішує питання щодо можливості розгляду справи в даному судовому засіданні, при даному складі суду, секретареві судового засідання, при наявних особах, які беруть участь у справі, інших учасників процесу (свідків, експертів, перекладачів) та наявних доказах. Завдання першої частини реалізуються шляхом послідовного здійснення широкого комплексу, встановлених статтями 163-172 ЦПК України, процесуальних дій:

1) головуючий (суддя) відкриває судове засідання і оголошує, яка справа розглядатиметься, хто позивач і відповідач, заявник і заінтересована особа (у справах з адміністративно-правових відносин і окремого провадження) і пропонує їм та представникам зайняти встановлені для них місця;

2) перевіряється явка учасників процесу, встановлюється особистість тих, хто прибув, і перевіряються повноваження посадових осіб та процесуальних представників, вирішується питання про участь у справі інших заінтересованих осіб, які не викликалися, але з'явилися в судове засідання;

3) головуючий роз'яснює перекладачеві його права та обов'язки і попереджує про кримінальну відповідальність згідно зі статтею 384 КК України за завідомо неправильний переклад. ЦПК України передбачено приведення перекладача до присяги. Текст присяги підписується перекладачем і разом з розпискою про кримінальну відповідальність за завідомо неправильний переклад

приєднується до справи (ст. 164 ЦПК України);

4) з зали судового засідання видаляються свідки. Згідно зі ст. 165 ЦПК України судовий розпорядник повинен вживати заходів щодо до того, щоб свідки, які допитані судом, не спілкувалися з тими, яких суд ще не допитав;

5) головуючим оголошується склад суду, а також прізвища секретаря судового засідання, прокурора, експерта, перекладача і роз'яснюється особам, які беруть участь у справі, їх право заявляти відводи. Згідно зі ст. 163 ЦПК України секретар судового засідання доповідає судові, хто з викликаних осіб з'явився до суду чи вручено судові повістки та повідомлення тим, хто не з'явився.

Заявлений відвід судді має бути мотивований нормативно визначеними для цього підставами (ст. 20 ЦПК України). Підстави для відводу прокурора, експерта, перекладача, секретаря судового засідання встановлені ст. 22 ЦПК України.

Заявлений відвід вирішується у порядку, встановленому ст. 24 ЦПК України. Суд повинен заслухати пояснення особи, якій заявлено відвід, якщо вона бажає їх дати, а також думку про це осіб, які беруть участь у справі. Питання про відвід вирішується судом, який розглядає справу, в нарадчій кімнаті з поставленням ухвали.

Заяву при відвід судді при колегіальному розгляді справи вирішують інші судді у відсутності того, кому заявлено відвід, і він вважається відведеним при рівній кількості голосів, поданих за і проти. Заява про відвід кільком суддям або всьому складові суду вирішується тим же судом в повному складі простою більшістю голосів.

б) якщо заява про відвід була відхилена або відвід не був заявлений, головуючий роз'яснює особам, які беруть участь у справі, їх процесуальні права і обов'язки, визначені ст. 27 ЦПК України, а для сторін - також ст. 31 ЦПК України, про що зазначається в журналі судового засідання.

Головуючий повинен запитати у осіб, які беруть участь у справі, чи є у них клопотання, пов'язані з розглядом справи. Якщо такі будуть заявлені - вирішити їх негайно, заслухавши думку інших осіб, які беруть участь у справі,

постановивши про це ухвалу;

7) вирішується питання про можливість розгляду справи у зв'язку з неявкою в судове засідання сторін, інших осіб, які беруть участь у справі, свідків або експертів. Воно вирішується після заслуховування думки осіб, які беруть участь у справі і з'явилися у судове засідання на її розгляд (ст. 170 ЦПК України);

8) за відсутності обставин, які роблять неможливим розгляд справи, головуючий роз'яснює експертові його права і обов'язки та попереджає про кримінальну відповідальність згідно зі статтею 384 КК України за дачу завідомо неправильного висновку, а також приводить його до присяги (ст. 171 ЦПК України);

9) роз'яснює спеціалістові його процесуальні права та обов'язки (ст. 172 ЦПК України).

Виконанням всіх перерахованих дій завершується підготовча частина судового засідання [12, 189].

2.2 Розгляд справи по суті

Розгляд справи по суті починається доповіддю судді про обставини справи. В ній зазначається: яка справа розглядається, хто позивач, відповідач, предмет вимоги, розмір, чим обґрунтовується вимога, докази; заперечення відповідача, їх обґрунтування, докази. Якщо справа розглядалася, але була відкладена, то доповідаються причини відкладення і чи усунені вони. Коли ж справа вже була вирішена, однак рішення було скасоване і справа надійшла на новий розгляд від суду касаційної інстанції, то необхідно про це сказати і зазначити на ті вказівки, які зроблено в ухвалі суду, який розглядав справу. Після доповіді головуєчий з'ясовує чи підтримує позивач свої вимоги, чи визнає відповідач позов, чи не бажають сторони закінчити справу мировою угодою або звернутись для вирішення спору до третейського суду. Заявлені відмова позивача від позову, визнання позову відповідачем, мирова угода сторін розглядаються судом у порядку, встановленому ст. ст. 174, 175 ЦПК України. Зазначені волевиявлення сторін заносяться до журналу судового засідання і підписуються відповідно позивачем, відповідачем або обома сторонами [7, 287].

Про неприйняття судом відмови від позову, визнання позову відповідачем чи незатвердження мирової угоди сторін суд постановляє мотивовану ухвалу і продовжує розгляд справи по суті.

Для цього заслуховуються пояснення позивача та третьої особи, яка бере участь на його стороні, відповідача та третьої особи, яка бере участь на його стороні, а також пояснення інших осіб, які беруть участь у справі. Суд може встановити інший порядок дачі пояснень сторонами та надати їм право на додаткові пояснення, якщо це викликано особливостями конкретних обставин справи. В процесі дослідження пояснень особи, які беруть участь у справі, можуть одна одній ставити запитання. За наявності письмових пояснень сторін та інших осіб, які беруть участь у справі, пояснень, одержаних у порядку виконання окремих доручень (ст. 132 ЦПК України), чи пояснень, одержаних у порядку забезпечення доказів, суддя оголошує їх зміст. Після цього, заслухавши думку

осіб, які беруть участь у справі, встановлюється порядок допиту свідків, допиту експертів та дослідження інших доказів. Свідки допитуються за правилами, встановленими ст. ст. 180-84 ЦПК України [12, 195-196].

Перед допитом свідка суд встановлює його особу, вік, рід занять, відношення до даної справи і стосунки зі сторонами та іншими особами, які беруть участь у справі, і попереджає про кримінальну відповідальність за дачу суду завідомо неправдивих показань і за відмову давати показання. Свідки, які не досягли шістнадцяти років, не попереджуються про кримінальну відповідальність, але головуючий роз'яснює їм обов'язок правдиво розповісти, що їм відомо по справі. Згідно зі ст. 180 ЦПК України головуючий повинен привести кожного свідка до присяги. Підписаний свідком текст присяги та розписка приєднується до справи. Кожен свідок допитується окремо, а свідки, які не дали показань, не можуть перебувати в залі судового засідання під час розгляду справи. ЦПК України передбачено, що кожний допитаний свідок залишається в залі судового засідання до закінчення розгляду справи. Суд може дозволити допитаним свідкам залишити залу засідання суду до закінчення розгляду справи за згодою сторін (ч.10 ст. 180 ЦПК України).

Допит малолітніх та неповнолітніх свідків проводиться в присутності батьків, усиновлювачів, опікунів, піклувальників, якщо вони не заінтересовані у справі, або представників органів опіки і піклування, служби у справах дітей (ст. 182 ЦПК України).

Після допиту всіх свідків, викликаних до суду, головуючий оголошує показання свідків, зафіксовані в письмовій формі в протоколі судового засідання.

Не можуть бути використані як показання свідків письмові пояснення громадян. У відповідних випадках вони приймаються судом як письмові докази ст. 64 ЦПК, п.27 Постанови Пленуму ВСУ від 12.09.2009 р. № 2і).

Письмові докази досліджуються в судовому засіданні за правилами, встановленими статтями 185, 186 ЦПК України. Письмові докази, а також протоколи їх огляду, складені у порядку виконання окремих доручень (ст. 132 ЦПК України), забезпечення доказів (ст. 133 ЦПК України), їх огляду на місці

(ст. 140 ЦПК України) оголошуються в судовому засіданні та пред'являються для ознайомлення особам, які беруть участь у справі, а в необхідних випадках - також експертам і свідкам. Сторони та інші особи, які беруть участь у справі, можуть дати свої пояснення з приводу цих доказів або протоколів. Оголошення особистого листування і телеграфних повідомлень громадян, з метою охорони їх таємниці, може бути проведено у відкритому судовому засіданні тільки за згодою осіб, між якими таке листування і повідомлення відбулися. При відсутності згоди таких осіб - тільки в закритому судовому засіданні [13, 312-313].

Дослідження речових доказів у судовому засіданні провадиться в порядку встановленому ст. 187 ЦПК України. Вони оглядаються судом, а також пред'являються для ознайомлення особам, які беруть участь у справі, а в необхідних випадках - також експертам і свідкам. У випадку неможливості доставити до суду речові і письмові докази, вони оглядаються і досліджуються за місцем їх знаходження за правилами, встановленими ст. 140 ЦПК України.

Якщо у справі була призначена експертиза, то після цього в судовому засіданні досліджується висновок експерта. Спочатку висновок оголошується, а потім для його роз'яснення і доповнення експерт за пропозицією суду може дати усне пояснення, яке заноситься до журналу судового засідання, а для роз'яснення і доповнення висновку йому можуть бути задані запитання судом і особами, які беруть участь у справі (ст. 189 ЦПК України).

Суд має право з'ясувати суть відповіді експерта на питання осіб, які беруть участь у справі, а також ставити питання експерту після закінчення його допиту особами, які беруть участь у справі. Викладені письмово і підписані експертом роз'яснення і доповнення висновку приєднуються до справи (ст. 189 ЦПК України) [1].

Також під час дослідження доказів суд може скористатися усними консультаціями або письмовими роз'ясненнями спеціаліста. Під час судового засідання спеціалісту можуть бути поставлені питання по суті наданих консультацій чи письмових роз'яснень учасниками процесу. Письмові роз'яснення спеціаліста приєднуються до справи (ст. 190 ЦПК України).

У деяких справах, що виникають з сімейних, житлових, спадкових правовідносин беруть участь відповідні органи державного управління - опіки і піклування, житлово-комунальні, фінансові - для дачі висновку у справі з метою здійснення покладених на них обов'язків і для захисту прав громадян та законних інтересів інших осіб (ч. 3 ст. 45 ЦПК України). Такий висновок оголошується в судовому засіданні.

Закінчується ця частина судового розгляду тим, що головуючий надає сторонам та іншим особам, які беруть участь у справі, можливість дати додаткові пояснення. Після їх заслуховування суд постановляє ухвалу про закінчення з'ясування обставин справи та перевірки їх доказами і переходить до судових дебатів [12, 197].

2.3 Судові дебати

Судові дебати - одна із складових судового розгляду, у якій особи, які беруть участь у справі виступають з промовами з метою переконати суд у правильності своєї позиції по справі, яка розглядається. У цих промовах можна посилатися лише на обставини і докази, досліджені в судовому засіданні. Під час виступу особи, які беруть участь у справі, дають оцінку доказам, вказують на переваги одних доказів над іншими, переконують суд у правильності своєї позиції [4, 174].

Законом визначений порядок виступу у судових дебатах, який не може бути змінений з ініціативи суду чи осіб, які беруть участь у справі (ст. 193 ЦПК України). У судових дебатах першим надається слово позивачеві та його представникові. Треті особи, які не заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору, виступають у судових дебатах після особи, на стороні якої вони беруть участь. Третя особа, яка заявила самостійні позовні вимоги щодо предмета спору, та її представник у судових дебатах виступають після сторін. За клопотанням сторін і третіх осіб у судових дебатах можуть виступати лише їхні представники. Органи та особи, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб, виступають у судових дебатах першими. За ними виступають особи, в інтересах яких відкрито провадження у справі.

Тривалість судових дебатів законодавчо не регламентована, суд не може обмежувати виступи певними часовими рамками. Однак з метою уникнення певних зловживань головуєчий може зупинити промовця у разі, коли він виходить за межі справи, що розглядається судом, або повторюється.

Після виступу у судових дебатах усіх осіб, які беруть участь у справі, з дозволу суду промовці можуть обмінюватися репліками - короткими виступами, які містять відповіді, пояснення чи уточнення щодо висловленого у промовах інших осіб, які беруть участь у справі. Право останньої репліки належить відповідачеві та його представникові.

Законодавчо встановлено певні обмеження щодо ініціювання вчинення

певних процесуальних дій під час судових дебатів. Так, не можна подавати нові докази, заяву про залишення позову без розгляду, збільшувати або зменшувати розмір позовних вимог. Позовну заяву від третьої особи, що заявляє самостійні вимоги щодо предмету спору, подану після початку судових дебатів, суд своєю ухвалою повертає заявнику.

Незважаючи на те, що під час виступу у судових дебатах не можна подавати нові докази ЦПК України передбачає, що якщо під час судових дебатів виникає необхідність з'ясування нових обставин, що мають значення для справи, або дослідження нових доказів, суд постановляє ухвалу про повернення до з'ясування обставин у справі. Після закінчення з'ясування обставин у справі та перевірки їх доказами судові дебати проводяться в загальному порядку [8, 329-330].

2.4 Ухвалення та проголошення рішення суду

Судовий розгляд, яким справа вирішується по суті, закінчується ухваленням рішення суду іменем України. Рішення суду повинно бути ухвалене негайно після закінчення судового розгляду. Суд для підготовки судового рішення виходить до нарадчої кімнати (спеціально обладнаного для прийняття судових рішень приміщення). Під час ухвалення судового рішення ніхто не має права перебувати в нарадчій кімнаті, крім складу суду, який розглядає справу. При цьому обмін суддею думками з ким-небудь із приводу судового рішення, що ухвалюється, не допускається. Судді не мають права розголошувати хід обговорення та ухвалення рішення у нарадчій кімнаті [8, 381].

ЦПК України (ст. 214 ЦПК України) передбачає перелік питань, які суд повинен вирішити під час ухвалення рішення у будь-якій цивільній справі. Вирішення зазначених питань впливатиме на законність і обґрунтованість рішення суду. Під час ухвалення рішення суд вирішує такі питання:

- 1) чи мали місце обставини, якими обґрунтовувалися вимоги і заперечення, та якими доказами вони підтверджуються;
- 2) чи є інші фактичні дані (пропущення позовної давності тощо), які мають значення для вирішення справи, та докази на їх підтвердження;
- 3) яка правова норма підлягає застосуванню до цих відносин;
- 4) які правовідносини сторін впливають із встановлених обставин;
- 5) чи слід позов задовольнити або в позові відмовити;
- 6) як розподілити між сторонами судові витрати;
- 7) чи є підстави допустити негайне виконання судового рішення;
- 8) чи є підстави для скасування заходів забезпечення позову [1].

Враховуючи принцип безпосередності судового розгляду рішення може бути обґрунтоване лише доказами, одержаними у визначеному законом порядку та дослідженими в тому судовому засіданні, в якому ухвалюється рішення. Неприпустимим є витребування і приєднання до справи матеріалів на підтвердження висновків і мотивів рішення після його ухвалення. При ухваленні

рішення суд оцінює докази з урахуванням вимог про їх належність і допустимість. Обставини справи, які за законом мають бути підтверджені певними засобами доказування, не можуть підтверджуватись іншими засобами доказування (п. 6 постанови Пленуму Верховного Суду України від 18 грудня 2009 р. «Про судові рішення у цивільній справі») [2]

Рішення суду ухвалюється, оформлюється письмово і підписується в нарадчій кімнаті суддею, а в разі колегіального розгляду - суддями, які розглядали справу; воно може бути написаним від руки, виконаним машинописним способом чи набране на комп'ютері в одному примірнику.

Враховуючи затрати часу, складність справи у виняткових випадках складання повного рішення може бути відкладено на строк не більше ніж п'ять днів з дня закінчення розгляду справи. В іншому разі суд має ухвалити повне рішення і проголосити його негайно після закінчення судового розгляду. Якщо складання повного рішення відкладається, його вступна і резолютивна частини викладаються у письмовому вигляді, підписуються всім складом суду, відразу проголошуються; цей процесуальний документ приєднується до справи. Суд повинен повідомити, коли особи, які беруть участь у справі, зможуть ознайомитися з повним рішенням суду, що має бути зафіксовано в журналі судового засідання. Відкладення проголошення вступної і резолютивної частин рішення після закінчення розгляду справи не допускається [8, 382].

Якщо під час ухвалення рішення виникне потреба повторно чи додаткового з'ясувати будь-яку обставину, яка має значення для справи, дослідити докази, які з тих чи інших причин не було досліджено у судовому засіданні, вчинити іншу процесуальну дію, суд може поновити судовий розгляд (ч. 2 ст. 195 ЦПК України) [1]. У такому випадку суд, не ухвалюючи рішення у справі, повертається до зали судового засідання для вчинення відповідних процесуальних дій, при цьому у разі потреби може оголосити перерву, відкласти розгляд справи. Після цього проводяться судові дебати з приводу обставин, що потребували додаткової перевірки, й суд знову виходить до нарадчої кімнати.

Неодмінною й завершальною процесуальною дією суду на стадії судового

розгляду є проголошення рішення суду (ст. 218 ЦПК України). Рішення суду (або його вступна та резолютивна частина) проголошується негайно після закінчення судового розгляду і прилюдно, крім випадків проведення закритого судового розгляду цивільної справи. При цьому головуючий обов'язково повинен роз'яснити зміст цього рішення, порядок та строки його оскарження. Якщо проголошено лише вступну та резолютивну частину рішення, то додатково має бути повідомлено, коли особи, які беруть участь у справі, будуть мати можливість ознайомитися з повним текстом [8, 383].

РОЗДІЛ 3

УСКЛАДНЕННЯ У ПРОЦЕСІ СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ

Проведення судового розгляду за одне судове засідання більше ідеальний, ніж реальний варіант розвитку подій у цивільному процесі, зважаючи на виникнення обставин, які не дозволяють продовжити або завершити розгляд справи. У теорії цивільного процесу такі обставинами прийнято називати ускладненнями у ході судового розгляду цивільної справи. Під ними розуміють визначені законом обставини, які перешкоджають продовженню судового розгляду цивільної справи.

У залежності від того, який характер матимуть наслідки цих обставин, обставини поділяють на такі, що:

- унеможливають проведення судового засідання, але не перешкоджають судовому розгляду цивільної справи в цілому;
- роблять неможливим судовий розгляд цивільної справи у цілому.

Для наочності видів ускладнення, що можуть виникати у ході судового розгляду цивільної справи зобразимо їх схематично (рис. 1).

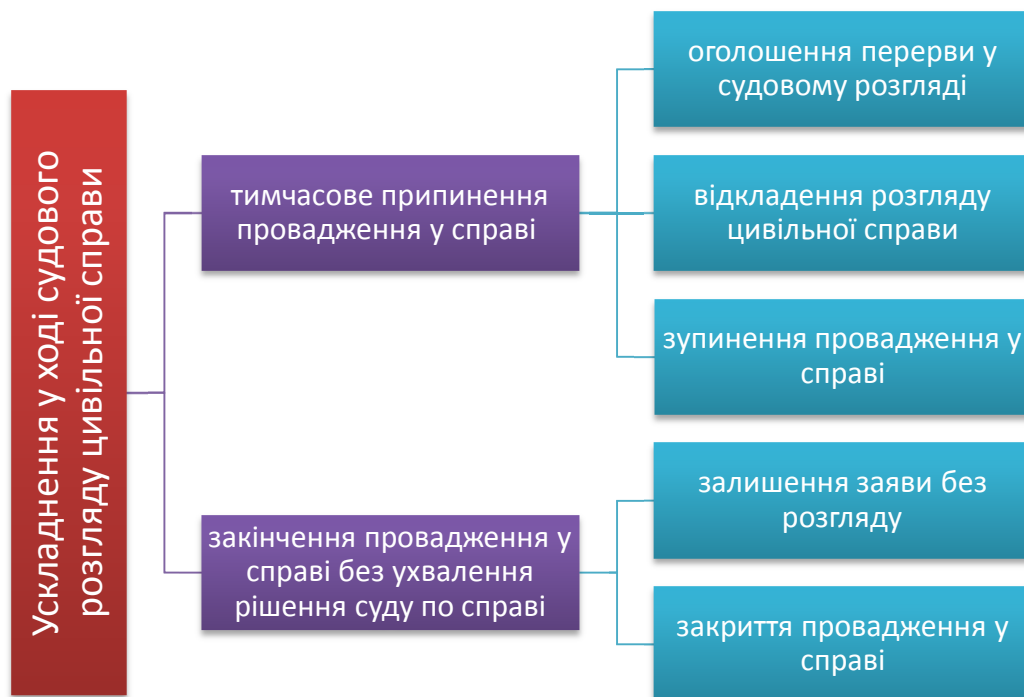

Рис. 1 Ускладнення у ході судового розгляду цивільної справи [9, 389]

Оголошення перерви у розгляді справи - це тимчасове зупинення провадження у справі на відносно короткий проміжок часу, яке зумовлене необхідністю вчинення певних процесуальних дій, а також порядком роботи суду [6, 176].

У судовому розгляді можуть оголошуватися технічні перерви та перерви, які мають процесуальний характер. Технічні перерви оголошуються для відпочинку суду та учасників цивільного процесу в обідню перерву, нічний, позаробочий час, святкові та вихідні дні. Перерви процесуального характеру мають місце через виникнення обставин, які безпосередньо впливають на розвиток цивільного процесу у справі.

Підстави для оголошення перерви чітко не визначені і за загальним правилом таке повноваження суду визначене як дискреційне, тобто використовується судом за власним розсудом, виходячи із обставин конкретної цивільної справи (ч. 3 ст. 159 ЦПК України), зокрема для ознайомлення з поданими доказами, проведення переговорів.

Тривалість перерви визначається судом відповідно до обставин справи, що її викликали і може визначатися хвилинами, годинами, днями. Питання про оголошення перерви може ставити учасники цивільного процесу, а також може бути ініційовано судом з урахуванням обставин справи.

Оголошення перерви у судовому засіданні не впливає на розвиток цивільного процесу по справі, оскільки наступне судове засідання не розпочинається спочатку, а продовжується з того етапу судового засідання, на якому було оголошено перерву [9, 390].

Окремими цивільними процесуальними нормами визначено необхідність оголошення перерв у таких випадках:

- видалення перекладача із залу судового засідання за порушення порядку підчас судового засідання або невиконання розпоряджень головуючого (ч. 2 ст. 92 ЦПК України);

- неможливості продовження розгляду справи у зв'язку з необхідністю подання доказів (ст. 191 ЦПК України);

- неможливості вчинення необхідних процесуальних дій у даному судовому засіданні, у тому числі у ході поновленого розгляду справи (ч. 4 ст. 195 ЦПК України);

- необхідності вирішення судом питання про притягнення до адміністративної відповідальності за неповагу до суду (ч. 3 ст. 162 ЦПК України) [1].

Відкладення розгляду цивільної справи - це процесуальна дія суду стосовно перенесення часу проведення нового судового засідання на інший чітко визначений час випадках, визначених законом.

Підставою для відкладення розгляду цивільної справи є обставини, які перешкоджають проведенню судового засідання, внаслідок чого виникає потреба провести його в інший час [9, 390]. Відповідно до ч. 1 ст. 191 ЦПК України суд може відкласти розгляд справи у випадках, встановлених окремими статтями ЦПК України, а також у разі неможливості розгляду справи у зв'язку з необхідністю заміни відведеного судді або залучення до участі в справі інших осіб. Це дало підстави стверджувати, що перелік підстав є вичерпним [1].

І хоча ч. 1 ст. 191 ЦПК України формулює повноваження щодо відкладення розгляду цивільної справи як дискреційне, тобто таке, що здійснюється судом за власним розсудом, виходячи з обставин справи, у ряді випадків суд зобов'язаний відкласти розгляд цивільної справи. Такими підставами є:

- неявка в судові засідання однієї із сторін або будь-кого з інших осіб, які беруть участь у справі, про яких нема відомостей, що їм вручені судові повістки;

- перша неявка в судові засідання сторони або будь-кого з інших осіб, які беруть участь у справі, оповіщених у встановленому порядку про час і місце судового розгляду, якщо вони повідомили про причини неявки, які судом визнано поважними;

- перша неявка без поважних причин належним чином повідомленого позивача в судові засідання або неповідомлення ним про причини неявки, якщо від нього не надійшла заява про розгляд справи за його відсутності;

- визнання судом необхідності, щоб сторона, яка подала заяву про розгляд

справи за її відсутності, дала особисті пояснення (ч. 1 ст. 169 ЦПК України);

- зміна позивачем предмета або підстави позову, зміна (збільшення) розміру позовних вимог при заочному розгляді цивільної справи (ч. 3 ст. 224 ЦПК України);

- неможливість розгляду справи у зв'язку з необхідністю заміни відведеного судді (ч. 1 ст. 191 ЦПК України).

Підставами, які не тягнуть за собою відкладення розгляду цивільної справи, але можуть ними бути з урахуванням обставин справи, є:

- неявка представника без поважних причин або неповідомлення ним про причини неявки, якщо сторона подала відповідне клопотанням (ч. 2 ст. 169 ЦПК України);

- неявка свідка, експерта, спеціаліста, перекладача (ч. 1 ст. 170 ЦПК України);

- неможливість розгляду справи у зв'язку з необхідністю залучення в справі інших осіб (ч. 1 ст. 191 ЦПК України) [5, 3-4].

Дискреційні повноваження суду щодо відкладення судового засідання у зв'язку з неприбуттям сторін та осіб, які беруть участь у справі, встановлено при проведенні попереднього судового засідання (ч. 8 ст. 130 ЦПК України), а також засідання у суді апеляційної інстанції (ч. 1 ст. 305 ЦПК України).

Розгляд справи відкладається до усунення обставин, які стали його підставою. У випадках неявки учасників цивільного процесу відкладення розгляду справи повинно відбуватися у межах строків розгляду справи, визначених ст. 157 ЦПК України.

Про оголошення перерви чи відкладення розгляду справи суд постановляє ухвалу, у якій судом вказується час продовження судового засідання або проведення нового засідання. Про час розгляду справи інформуються під розписку учасники цивільного процесу, а також присутні у судовому засіданні. Суд на прохання особи, яка бере участь у справі, вручає їй розписку безпосередньо в суді. Учасників цивільного процесу, які не з'явилися або яких суд залучає вперше до участі у справі, викликають у судовому засіданні на

призначений день у загальному порядку. На відміну від оголошення перерви при відкладенні розгляду цивільної справи, справа розглядається спочатку [9, 393].

Зупинення провадження у справі - це тимчасове припинення судом вчинення процесуальних дій під час судового розгляду із визначених у законі об'єктивних підстав, які перешкоджають подальшому розгляду справи і щодо яких неможливо передбачити їх усунення.

Зупинення провадження у справі як процесуальна дія має загальні ознаки, які полягають у тому, що:

- підстави супинення провадження, які є обов'язковими і необов'язковими (факультативними), точно визначені законом (ст.ст. 201, 202 ЦПК);

- строки супинення провадження залежать від тривалості дії обставин, що стали підставою супинення;

- якщо провадження супинене, вчиняти будь-які процесуальні дії до його поновлення не можна;

- ухвала про супинення провадження може бути оскаржена (п. 13 ч. 1 ст. 293 ЦПК);

- до поновлення провадження у справі перебіг строків її розгляду супиняється [10, 283].

Залежно від обставин, що є підставами супинення провадження у справі, його можна поділити на обов'язкове і необов'язкове (факультативне).

Законодавець у ст. 201 ЦПК України встановлює обов'язок суду супинити провадження у справі у випадках:

- смерті або оголошення фізичної особи померлою, яка була стороною у справі, якщо спірні правовідносини допускають правонаступництво;

- злиття, приєднання, поділу, перетворення юридичної особи, яка була стороною у справі;

- перебування позивача або відповідача у складі Збройних Сил України або інших утворених відповідно до закону військових формувань, що переведені на воєнний стан;

- неможливості розгляду цієї справи до вирішення іншої справи, що

розглядається в порядку конституційного, цивільного, господарського, кримінального чи адміністративного судочинства;

- призначення або заміни законного представника у випадках, передбачених ч. 1-3 ст. 43 цього Кодексу;

- звернення із судовим дорученням про надання правової допомоги до іноземного суду або іншого компетентного органу іноземної держави;

- надання сторонам у справі про розірвання шлюбу строку для примирення.

Відповідно до ст. 202 ЦПК України до факультативних підстав належать:

- перебування сторони на строковій військовій службі або альтернативній (невійськовій) службі не за місцем проживання;

- захворювання сторони, підтвердженого медичною довідкою, що виключає можливість явки до суду протягом тривалого часу;

- перебування сторони у тривалому службовому відрядженні;

- розшуку відповідача в разі неможливості розгляду справи за його відсутності;

- призначення судом експертизи;

- направлення судового доручення щодо збирання доказів у порядку, встановленому ст. 132 цього Кодексу.

Суд не зупиняє провадження у випадках, встановлених пунктами 1-3, якщо відсутня сторона веде справу через свого представника.

З цих питань суд постановляє ухвалу [1].

Провадження у справі відновлюється ухвалою суду за заявою особи, яка бере участь у справі, або з ініціативи суду після усунення обставин, що викликали його зупинення. З дня відновлення провадження у справі перебіг процесуальних строків продовжується. Після відновлення провадження суд викликає сторони та інших осіб, які беруть участь у справі, і продовжує судовий розгляд [12, 219].

Залишення заяви без розгляду - це форма закінчення цивільного процесу у справі без ухвалення рішення, у зв'язку з наявністю чи виникненням обставин, які визначено законом, що не перешкоджає наступному зверненню до суду із

вимогою між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав.

Підстави для залишення заяви без розгляду свідчать про недотримання позивачем процесуального порядку подання позову, а також поведінку сторін, яка свідчить або припускає їхнє небажання продовжувати цивільний процес у справі, зокрема внаслідок недобросовісної поведінки позивача. Перелік підстав для залишення заяви без розгляду є вичерпним і розширеному тлумаченню не підлягає (ст. 207 ЦПК України).

Обставини, які вказують на порушення процесуального порядку пред'явлення позову до суду, існували на момент відкриття провадження, однак судом вони не були виявлені або їхня наявність встановлена вже після відкриття провадження. До них відноситься:

- подання заяви особою, яка не має цивільної процесуальної дієздатності;
- подання заяви від імені заінтересованої особи особою, яка не має повноважень на ведення справи;
- провадження у справі відкрито за заявою, поданою без додержання вимог, викладених у ст.ст. 119 і 120 ЦПК України, та не було сплачено судовий збір і позивач не усунув цих недоліків у встановлений судом строк.

До обставин, які вказують на небажання сторін продовжувати цивільний процес по справі відноситься:

- подання позивачем заяви про залишення позову без розгляду;
- укладення між сторонами договору про передачу спору на вирішення до третейського суду та надходження до суду до початку з'ясування обставин у справі та перевірки їх доказами заперечення відповідача проти вирішення спору в суді;
- відмова повнолітньої дієздатної фізичної особи від підтримання вимог, заявлених в її інтересах особою, які відповідно до закону мають право представляти чужі інтереси (ст. 45 ЦПК України).

Недобросовісна поведінка позивача є підставою для залишення заяви без розгляду цивільної справи у випадках: розгляду в іншому суді спору між тими

самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав; повторної неявки в судове засідання належним чином повідомленого позивача, якщо від нього не надійшла заява про розгляд справи за його відсутності;

- залишення позивачем судового засідання до закінчення розгляду, якщо він не подав заяву про розгляд справи за його відсутності.

Суд повинен роз'яснити сторонам та іншим особам, які беруть участь у справі, про наслідки вчинення зазначеної процесуальної дії. Залишення заяви без розгляду має бути належно вмотивовано в постановленій ухвалі суду. Особа, заяву якої залишено без розгляду, після усунення обставин, які стали підставою для залишення заяви без розгляду, має право звернутися до суду повторно у загальному порядку [9, 394].

Закриття провадження у справі - це закінчення діяльності суду з розгляду цивільної справи без ухвалення рішення із зазначених у законі підстав, яке виключає можливість повторного звернення до суду із таким самим позовом [10, 285].

Підстави закриття провадження у справі передбачені ст. 205 ЦПК України. До них відносять:

- справа не підлягає розгляду в порядку цивільного судочинства;
- набрали законної сили рішення суду або ухвала суду про закриття провадження у справі у зв'язку з відмовою позивача від позову або укладенням мирової угоди сторін, ухвалені або постановлені з приводу спору між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав;
 - позивач відмовився від позову і відмова прийнята судом;
 - сторони уклали мирову угоду і вона визнана судом;
 - є рішення третейського суду, прийняте в межах його компетенції, з приводу спору між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав, за винятком випадків, коли суд відмовив у видачі виконавчого листа на примусове виконання рішення третейського суду або повернув справу на новий розгляд до третейського суду, який ухвалив рішення, але розгляд справи у тому самому третейському суді виявився неможливим;

- померла фізична особа, яка була однією із сторін у справі, якщо спірні правовідносини не допускають правонаступництва;

- ліквідовано юридичну особу, яка була однією із сторін у справі [1].

Про закриття провадження у справі суд постановляє ухвалу.

Якщо провадження у справі закривається з підстави за якою справа не підлягає розгляду в порядку цивільного судочинства, суд повинен повідомити заявникові, до юрисдикції якого суду віднесено розгляд таких справ.

У разі закриття провадження у справі повторне звернення до суду з приводу спору між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав не допускається. Наявність ухвали про закриття провадження у зв'язку з прийняттям відмови позивача від позову не позбавляє відповідача в цій справі права на звернення до суду за вирішенням цього спору [12, 222].

РОЗДІЛ 4

ФІКСУВАННЯ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Фіксування судового процесу - це офіційна діяльність суду з послідовного відображення ходу судового розгляду, закріплення процесуальних дій, вчинених учасниками судового процесу, яка відповідно до закону здійснюється за допомогою звукозаписувального технічного засобу, ведення журналу судового засідання та складення відповідних протоколів.

Фіксування судового процесу, як вбачається із глави 6 розділу III «Позовне провадження» ЦПК України, відбувається у 3 взаємопов'язаних формах:

- за допомогою технічних засобів;
- шляхом ведення журналу судового засідання;
- складання протоколів про окремі процесуальні дії.

При цьому хід судового засідання фіксується за допомогою перших 2 способів фіксації цивільного процесу, а всі дії, здійснювані поза судовим засіданням, фіксуються у відповідному протоколі [11, 313].

Офіційним записом судового засідання є лише технічний запис, зроблений судом. Учасники цивільного процесу та інші особи, присутні на відкритому судовому засіданні, мають право робити письмові записи, а також використовувати портативні аудіо-технічні пристрої, проводити в залі судового засідання фото- і кінозйомки, відео-, звукозапис із застосуванням стаціонарної апаратури, однак вони не мають офіційного характеру.

Фіксування судового засідання технічним засобом здійснює секретар судового засідання або за розпорядженням головуючого інший працівник апарату суду.

Технічне фіксування судового процесу починається з моменту відкриття судового засідання до його закінчення. Однак, у разі неявки в судове засідання всіх осіб, які беруть участь у справі, чи в разі якщо відповідно до положень ЦПК України розгляд справи здійснюється судом за відсутності осіб, які беруть участь у справі, фіксування судового процесу за допомогою звукозаписувального

технічного засобу не здійснюється.

Після закінчення судового засідання секретар того ж дня створює архівну та робочу копії фонограми. Носій інформації, на який здійснювався технічний запис судового засідання (касета, дискета тощо) приєднується до матеріалів справи (робоча копія) і є додатком до журналу судового засідання.

На вимогу особи, яка бере участь у справі, або за ініціативою суду здійснюється повне або часткове відтворення технічного запису судового засідання, тобто прослуховування змісту фонограми. Для прослуховування фонограм судових засідань особами, які беруть участь у справі у суді повинно бути обладнано робоче місце. Ознайомлення здійснює працівник апарату суду. Для ознайомлення осіб, що беруть участь у справі, повинна використовуватись лише робоча копія фонограми.

За клопотанням особи, яка бере участь у справі, може бути здійснено повне або часткове роздрукування технічного запису судового засідання за розпорядженням головуєчого. Особи, які беруть участь у справі, мають право отримати копію інформації з носія, на який здійснювався технічний запис цивільного процесу. Для цього архіваріус створює копії фонограми. Розмір судового збору за роздрукування та видачу копії технічного запису судового засідання встановлюється Законом України «Про судовий збір» [9, 402].

Одночасно з проведенням фіксування судового розгляду технічними засобами секретар судового засідання веде журнал такого засідання.

Журнал судового засідання - це основний процесуальний документ, в якому відображаються всі процесуальні дії учасників судового засідання.

Відповідно до ст. 198 ЦПК України у ньому зазначаються:

- рік, місяць, число і місце судового засідання;
- найменування суду, який розглядає справу, прізвище та ініціали судді, секретаря судового засідання;
- справа, що розглядається, імена (найменування) сторін та інших осіб, які беруть участь у справі;
- порядковий номер вчинення процесуальної дії;

- назва процесуальної дії;
- час вчинення процесуальної дії;
- інші відомості, визначені процесуальним законодавством [1].

Журнал судового засідання підписується секретарем судового засідання невідкладно після судового засідання і приєднується до справи.

Особи, які беруть участь у справі, мають право ознайомитися із технічним записом судового засідання, журналом судового засідання та протягом трьох днів з дня проголошення рішення у справі подати до суду письмові зауваження щодо неповноти або неправильності їх запису. Головуючий розглядає зауваження щодо технічного запису судового засідання та журналу судового засідання, про що постановляє відповідну ухвалу. У разі пропуску строку подання зауважень і відсутності підстав для його поновлення головуєчий залишає їх без розгляду. Зауваження щодо технічного запису судового засідання чи журналу судового засідання повинні бути розглянуті не пізніше трьох днів з дня їх подання [11, 313].

Під час вчинення окремої процесуальної дії поза судовим засіданням оформлюється протокол. При його складанні можуть використовуватися технічні засоби. Протокол - це процесуальний документ, в якому відображається порядок вчинення окремої процесуальної дії поза судовим засіданням.

Зокрема, протоколом фіксується вчинення процесуальних дій щодо забезпечення доказів, наприклад, допит свідків, витребування та (або) огляд доказів, огляд в інших випадках речових та письмових доказів, які не можна доставити до суду, за їх місцезнаходженням тощо [10, 293].

Отже, відповідно до ст. 200 ЦПК він повинен містити:

- рік, місяць, число і місце вчинення процесуальної дії;
- час початку вчинення процесуальної дії;
- найменування суду, який розглядає справу, прізвище та ініціали судді, секретаря судового засідання;
- справа, що розглядається, імена (найменування) сторін та інших осіб, які беруть участь у справі;

- відомості про явку осіб, які беруть участь у справі, експертів, спеціалістів, перекладачів, свідків;
- відомості про роз'яснення сторонам та іншим особам, які беруть участь у справі, їх процесуальних прав та обов'язків;
- усі розпорядження головуєчого та постановлені ухвали;
- заяви і клопотання сторін та інших осіб, які беруть участь у справі;
- основний зміст пояснень сторін, третіх осіб, їх представників та інших осіб, які беруть участь у справі, а також показання свідків, усне роз'яснення експертами своїх висновків і відповідей на поставлені їм додаткові питання; консультацій та висновків спеціалістів;
- докази, а в разі, якщо письмові докази не додаються до справи, - номер, дата та зміст письмових доказів, опис доказів;
- час закінчення вчинення процесуальних дій;
- інші відомості, визначені ЦПК України [1].

Протокол про вчинення окремої процесуальної дії підписується всіма особами, які беруть в ній участь. Вони мають право робити зауваження з його приводу.

Протокол повинен бути оформлений не пізніше наступного дня після вчинення окремої процесуальної дії і приєднання до справи. До нього додаються усі складені або звірені під час цієї процесуальної дії плани, креслення, копії документів, а також зроблені фотознімки, відеозаписи тощо.

Протоколи оголошуються в судовому засіданні та надаються для ознайомлення особам, які беруть участь у справі, а в необхідних випадках також експертам, спеціалістам і свідкам. Особи, які беруть участь у справі, можуть давати щодо протоколів свої пояснення (ч. 1 ст. 185, ч. 2 ст. 187 ЦПК України) [10, 294].

ВИСНОВКИ

Судовий розгляд є обов'язковою стадією процесу, оскільки на цій стадії розвитку цивільної процесуальної діяльності суд виконує завдання цивільного судочинства, що були поставлені перед ним і полягають в справедливому, неупередженому та своєчасному розгляді і вирішенні цивільних справ з метою захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави. Повне, всебічне та об'єктивне з'ясування всіх обставин справи в «розумний строк» можливе лише за додержання послідовності і порядку вчинення процесуальних дій, які забезпечує головуєчий в судовому засіданні.

Судове засідання є «серцевиною судового розгляду» та детально врегульована процесуальним законодавством. Це дає можливість забезпечити сувору послідовність процесуальних дій, зробити цивільну процесуальну форму зрозумілою, прогнозованою, послідовною, систематизованою, забезпечити дотримання процесуальних прав та виконання процесуальних обов'язків учасниками цивільного процесу.

Стадія судового розгляду включає в себе такі підетапи: підготовча частина; розгляд справи по суті; судові дебати; ухвалення та проголошення рішення суду.

Розгляд судом цивільної справи відбувається у судовому засіданні в призначені день і час у спеціально обладнаному для цього приміщенні суду - залі засідань. Про розгляд справи обов'язково повідомляються особи, які беруть участь у справі. За загальним правилом суд розглядає справи протягом розумного строку, але не більше двох місяців з дня відкриття провадження у справі, а у справах про поновлення на роботі і про стягнення аліментів - одного місяця.

У ході розгляду та вирішення цивільних справ можуть виникати обставини, які перешкоджають розгляду справи в одному, першому, судовому засіданні, або взагалі роблять неможливим ухвалення рішення суду у конкретній справі. Такі ускладнення у процесі судового розгляду можливі у таких процесуальних формах: тимчасове припинення провадження у справі або закінчення провадження без

ухвалення рішення суду у справі. Тимчасове припинення провадження у справі настає внаслідок відкладення розгляду справи, оголошення перерви в її розгляді і зупинення провадження у справі. Відкладення розгляду справи - це перенесення розгляду справи по суті на певний строк з призначенням дня нового судового засідання.

Фіксування судового процесу - це офіційна діяльність суду з послідовного відображення ходу судового розгляду, закріплення процесуальних дій, вчинених учасниками судового процесу, яка відповідно до закону здійснюється за допомогою звукозаписувального технічного засобу, ведення журналу судового засідання та складення відповідних протоколів.

Фіксування судового процесу відбувається у 3 взаємопов'язаних формах: за допомогою технічних засобів; шляхом ведення журналу судового засідання; складання протоколів про окремі процесуальні дії.

Фіксування судового процесу технічними засобами - це технічний запис судового засідання за допомогою комплексу з фіксування судового процесу, що включає в себе створення аудіо-фонограми судового засідання. Журнал судового засідання - це основний процесуальний документ, в якому відображаються всі процесуальні дії учасників судового засідання. Протокол - це процесуальний документ, в якому відображається порядок вчинення окремої процесуальної дії поза судовим засіданням.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Цивільний Процесуальний Кодекс України від 18 березня 2004 року / Відомості Верховної Ради України // [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>
2. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 18 грудня 2009 р. «Про судові рішення у цивільній справі» / Відомості Верховної Ради України // [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0014700-09>
3. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 12.06.2009 р. № 2 «Про застосування норм цивільного процесуального законодавства при розгляді справ у суді першої інстанції» / Відомості Верховної Ради України // [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-09>
4. Кілічава Т. М. Цивільне процесуальне право : навч. пос. - К. : Центр учбової літератури, 2007. - 352 с.
5. Кучинська О. П. Відкладення розгляду справи та перерва у судовому засіданні як фактори, що впливають на оперативність розгляду кримінальної справи / О. П. Кучинська, О. В. Єні // Часопис Академії адвокатури України. - 2010. - № 9 (9). - С. 1-6.
6. Логінов, О. А. Цивільний процес України : навч. посіб. / О. А. Логінов, О. О. Штефан. - К. : Юрінком Інтер, 2012. - 368 с.
7. Теліпко В. Е. Науково-практичний коментар Цивільного процесуального кодексу України. Станом на 01.11.2010 р. / За ред. Притики Ю. Д. - К. : Центр учбової літератури, 2011. - 696 с.
8. Цивільний процес України : підруч. / За заг. ред. В. К. Пучинського. - Х. : Право, 2012. - 654 с.
9. Цивільний процес України : підруч. / За заг. ред. д. ю.н., доцента М. М. Ясинка. - К. : Алерта, 2014. - 744 с.
10. Цивільний процес України : підруч. / За ред. Харитонова Є. О. - К. :

Підручники, навчальні посібники, 2012. - 536 с.

11. Чванкін С. А. Особливості фіксування цивільного процесу / С. А. Чванкін // Актуальні проблеми держави і права. - 2008. - № 7. - С. 312-316.

12. Чорнооченко С. І. Цивільний процес : Вид 3-тє, перероб. та доп. : навч. посіб. / С. І. Чорнооченко. - К. : Центр навчальної літератури, 2014. - 416 с.

13. Штефан М. Й. Цивільне процесуальне право України : Академічний курс: підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. / М. Й. Штефан. - К. : Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2010. - 624 с.